

**ДО ПРОБЛЕМИ АСТІО LIBERA IN CAUSA У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРАВІ**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. Історико-правовий розвиток проблеми <i>actio libera in causa</i>	6
РОЗДІЛ II. Поняття, елементи та моделі <i>actio libera in causa</i>	9
РОЗДІЛ III. Досвід закріплення <i>actio libera in causa</i> у законодавствах зарубіжних країн	17
РОЗДІЛ IV. Проблема кваліфікації діянь за <i>actio libera in causa</i>	22
ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Виходячи із визначення злочину, передбаченого у ч. 1 ст. 11 КК України, обов'язковою ознакою злочину є винність. Тобто, саме за наявності у діянні особи умислу чи необережності може наставати кримінальна відповідальність. Відповідно, кримінальна відповідальність можлива лише за ті обставини діяння, що охоплювались свідомістю особи, яка вчинила злочин¹.

Однак, у судовій практиці зустрічаються випадки вчинення суспільно небезпечних діянь у стані глибокого фізіологічного сп'яніння, перевтоми або сну, які не охоплюються загальноприйнятою концепцією суб'єктивного ставлення у вину. Особа не усвідомлює вчинення суспільно небезпечного діяння та не контролює власні дії через зазначені стани. Це унеможливорює застосування базового принципу суб'єктивного ставлення у вину через те, що вчинюване особою суспільно небезпечне діяння не контролюється її свідомістю і тому виникають складнощі при притягненні такої особи до кримінальної відповідальності.

Саме внаслідок цього виник принцип *actio libera in causa* (з лат. – дія, вільна у своїй причині). Він дозволяє обґрунтовувати кримінальну відповідальність за суспільно небезпечні діяння, які вчиняються особою без очевидного контролю її свідомості. У випадках *actio libera in causa* початок вчинення злочину переноситься на момент умисного чи необережного доведення особою себе до стану, у якому вона втрачає свідомо-вольовий контроль над власними діями, наприклад, через стан глибокого фізіологічного сп'яніння, перевтоми, сну тощо.

Принцип *actio libera in causa* у науці кримінального права виник у XVIII ст. та зазнав широкого обговорення серед науковців. У подальшому принцип

¹ Музика А.А. Термін «Суб'єктивна сторона злочину» // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Т. 17 : Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав.

наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – 2017. – С. 934

знайшов визнання у Римському статуті, законодавствах ФРН, Бразилії, Данії та інших країн.

Чинне національне законодавство не закріплює *actio libera in causa*, проте у деяких кримінальних кодексах зарубіжних країн цей підхід успішно застосовується. Це питання є актуальним у науці кримінального права і досліджувалось у працях вітчизняних та іноземних вчених: Б.С. Бейсенова, В.М. Бурдіна, А.А. Габіані, І.О. Грунтова, П.С. Дагель, С. Дімок, О.В. Зайцева, С. Згаги, Н.С. Лейкіної, А.А. Піонтковського, Є. Сидоренко, П. Робінсона, Л.А. Сільви, Л. Філхо, Т.В. Церетелі, В.А. Якушина, та інші.

Дослідження проблеми *actio libera in causa* є актуальним, як для науки кримінального права, так і для вдосконалення законодавства України з цього питання в цілому.

Метою дослідження є поглиблена характеристика принципу *actio libera in causa* у кримінальному праві та аналіз досвіду закріплення у законодавствах зарубіжних країн.

Для досягнення цієї мети поставлено наступні **завдання**: 1) дослідити історико-правовий розвиток принципу *actio libera in causa*, виокремити його основні етапи становлення; 2) охарактеризувати поняття, елементи та моделі *actio libera in causa*, його переваги та недоліки; 3) узагальнити пропозиції науковців щодо застосування *actio libera in causa* на практиці; 4) проаналізувати досвід законодавчого закріплення *actio libera in causa* у зарубіжних країнах.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи дослідження, які характерні для досліджень у правових науках. За допомогою діалектичного методу досліджено поняття «*actio libera in causa*», проаналізовано пропозиції науковців щодо його застосування на практиці. Догматичний метод дозволив проаналізувати зміст положень статей кримінальних кодексів зарубіжних країн, які закріплюють принцип *actio libera in causa*; історико-правовий метод – становлення та розвиток принципу *actio libera in causa*; порівняльно-правовий метод – порівняння закріплення у

законодавствах зарубіжних країн та ефективності застосування на практиці *actio libera in causa*.

Об'єктом дослідження є злочини, вчинені особою у стані глибокого фізіологічного сп'яніння, сну або іншого подібного стану. *Предметом дослідження* – проблема *actio libera in causa* у кримінальному праві.

Структура роботи обумовлена метою і задачами дослідження. Робота складається із вступу, чотирьох розділів та списку використаних джерел (40 найменувань). Обсяг роботи без врахування списку використаних джерел - 28 сторінок. Загальний обсяг - 32 сторінки.

РОЗДІЛ I. Історико-правовий розвиток проблеми *actio libera in causa*

Перший опис вчинення злочину у стані, в якому особа втратила можливість забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою міститься у “теорії невідання” Аристотеля і датується приблизно IV ст. до н.е. Філософ зазначав: «те, що вчиняється у стані невідання і не знаходиться під владою агента, є добровільним». Під станом невідання слід розуміти усі мимовільні, примусові або добровільні дії, причина виникнення яких знаходилась під владою особи¹.

У IV ст. н.е. Аврелієм Августином було порушено питання вчинення злочину у стані глибокого фізіологічного сп’яніння. На думку автора, пияцтво є єдиною добровільною дією, яка вчиняється особою у ланцюжку подій, що призвели до злочину. Саме сп’яніння є головною причиною безсвідомого стану². Отже, особа несе відповідальність за пияцтво, тобто за ту свідому дію, внаслідок якої було вчинено злочин у стані невідання.

В епоху Просвітництва Гуго Гроцій зазначав, що: «*Actio non in se, sed tamen in sua causa libera* - акт, який не вільний сам по собі, проте є вільним у своїй причині; дія, котра зараз знаходиться не під контролем особи. Проте, причина раніше була у його владі»³. На думку сучасних німецьких вчених, саме у період Просвітництва було сформульовано поняття принципу *actio libera in causa*.

На період Просвітництва припав основний теоретичний прорив у дослідженні принципу. Німецькі вчені С. Пуфендорф (1682) та Ф. Хатченсон (1745) почали трактувати *actio libera in causa* у вузькому і широкому розумінні.

При вузькому тлумаченні принцип охоплює лише випадки алкогольного сп’яніння. У широкому - охоплює випадки, коли особа, вчиняє суспільно небезпечне діяння без здійснення свідомо-вольового контролю за власними

¹ Цит. за: Durval de Lemos Lins Filho, José, Crime e embriaguez: “actio libera in causa” como substrato para punição do ébrio e sua interface com o princípio da culpabilidade / José Durval de Lemos Lins Filho. – Recife : Edição do Autor, 2005 - P. 72

² Цит. за: Luiz Antonio E Silva A importância da teoria da actio libera in causa para o direito penal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tezaniadvocacia.com.br/artigos/teste/>

³ Цит. за: Dimock Susan. Actio Libera in Causa // Criminal Law and Philosophy, Volume 7, Number 3, October 2013 – P. 550

діями і поведінкою, з метою отримання негативного результату або без такого наміру, передбачаючи можливість настання наслідків або коли вона могла або повинна була передбачити ¹. На даний час, застосовується широке тлумачення принципу *actio libera in causa*.

Слід зазначити, що *actio libera in causa* був закріплений у примітці до ст. 10 КК УРСР 1927 року. Зокрема, у ній зазначалось, що: «судово-виправні заходи соціального захисту застосовуються до осіб, які, щоб вчинити суспільно-небезпечну дію, довели себе до сп'яніння, при якому вони тимчасово не могли усвідомити своїх дій або керувати ними» ².

Серед радянських вчених одним з перших дослідив проблему *actio libera in causa* А.А. Піонтковський у 1928 році. Щодо форми вини у випадках *actio libera in causa* вчений вказує, що: «такий стан може мати місце не тільки у результаті умисної, але і у результаті необережної діяльності особи. Відповідальність в цих випадках повинна визначатися на загальних підставах як за умисне чи необережне вчинення злочину» ³.

Як вказувала Т.В. Церетелі у 1963 році: «хоча в момент заподіяння шкідливого наслідку особа перебуває в стані безпам'ятства, однак цей стан винне викликаний самою винною особою» ⁴. У 1967 році А.А. Габіані зазначав, що суб'єктивна підстава кримінальної відповідальності при *actio libera in causa* переноситься на момент, коли суб'єкт доводить себе до безсвідомого стану та ще здатний обирати варіанти поведінки ⁵.

У подальшому П.С. Дагель у 1968 році наголошував на тому, що перед тим, як закріплювати кримінальну відповідальність за такі злочини, необхідно провести психологічний аналіз кожного зі станів, які знижують свідомо-

¹ Durval de Lemos Lins Filho, José, Crime e embriaguez: "actio libera in causa" como substrato para punição do ébrio e sua interface com o princípio da culpabilidade / José Durval de Lemos Lins Filho. – Recife : Edição do Autor, 2005 - P. 96

² Кримінальний кодекс УРСР від 8 червня 1927 року. – К. : Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1950 р. – С. 6

³ Пионтковский А. А. Советское уголовное право / А. А. Пионтковский. — Т. 1: Общая часть. — Изд. 2-е, перераб. и доп. — М. ; Л. : Госиздат, 1928. — С. 243

⁴ Церетели Т.В. Причинная связь в уголовном праве. — М.: Юрид. лит., 1963. — С. 17

⁵ Габиани А. А. Уголовная ответственность за преступления, совершенные в состоянии опьянения / А. А. Габиани. — Тбилиси : Менциреба, 1967. — С. 97

вольовий контроль і, виходячи з таких висновків, вирішувати у подальшому питання закріплення *actio libera in causa* у кримінальному законодавстві ¹. У результаті наукових дискусій та обговорень принцип *actio libera in causa* не знайшов відображення у КК України.

Б.С. Бейсенов у 1981 році розглядав питання притягнення до кримінальної відповідальності особи, що вчинила злочин у стані фізіологічного сп'яніння, при *actio libera in causa*. Автор стверджував, що якщо особа мала намір заподіяти конкретні суспільно небезпечні наслідки, заздалегідь обдумала власні дії і психологічно налаштувала себе до цього, то, приступивши до виконання об'єктивної сторони перебуваючи у стані глибокого фізіологічного сп'яніння, особа фактично підпорядковується регуляції інертної установки ².

У той же час, у німецькій науці кримінального права ХХ ст. виокремлено 2 основні моделі принципу *actio libera in causa*: «типова» модель та модель «виключення». На початку ХХІ ст. бразильським вченим Д. Філхо було виокремлено, окрім вищенаведених, ще 2 моделі принципу *actio libera in causa*: модель «розширення» і модель «безпідставного матеріалу». Детальніше про моделі принципу *actio libera in causa* у Розділі II.

¹ Дагель П.С. Проблема бессознательного и некоторые вопросы вины в уголовном праве // Учен. зап. Дальневост. ун-та, 1968. – Т. 14. – С. 83.

² Бейсенов Б.С. Алкоголизм: уголовно-правовые и криминологические проблемы. – М.: Юрид. лит., 1981. – С. 99

РОЗДІЛ II. Поняття, елементи та моделі *actio libera in causa*

Як правило, *actio libera in causa* застосовується при необхідності притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення злочину у стані фізіологічного сп'яніння, хворобливого стану або сну. Принцип *actio libera in causa* трактується у науці в широкому та вузькому розумінні.

У законодавствах зарубіжних країн *actio libera in causa* застосовується до випадків, у яких особа під час вчинення злочину не мала свідомо-вольового контролю над власною поведінкою та діями. Проте, до вчинення злочину, вона усвідомлювала, що дії, які вона здійснює для доведення себе до стану втрати свідомо-вольового контролю, збільшили ризик скоєння злочину. На думку С. Згага, *actio libera in causa* дозволяє притягати до кримінальної відповідальності осіб за створення умов втрати свідомо-вольового контролю над власними діями, що призвели до вчинення злочину ¹.

Науковці виокремлюють три основні елементи *actio libera in causa*: 1) доведення особою себе до стану, в якому особа втрачає свідомо-вольовий контроль над власною поведінкою та діями; 2) злочин, який вчинено особою у стані, в якому особа втрачає свідомо-вольовий контроль над власною поведінкою та діями; 3) причинно-наслідковий зв'язок між ними.

Обов'язковою складовою *actio libera in causa* є стан, в якому особа втрачає свідомо-вольовий контроль над власною поведінкою та діями. Такий стан може бути обумовлений фізіологічним сп'янінням, лікарськими препаратами, перевтомою, природними явищами (наприклад, сон) тощо.

Розповсюдженням є вчинення злочину у стані глибокого алкогольного сп'яніння. Вживши певний обсяг алкоголю особа може втратити повністю або

частково контроль над власними діями, пригнічуються інстинкти людини, можлива втрата свідомості ².

¹ Zgaga Sabina, Intoxication and Criminal liability in International Criminal law // Law in modern world – 2014. - №2. - Р. 99

² Дереча Л. М. Алкоголь та його дія на організм: огляд літератури / Л. М. Дереча // Вісн. Харків. ун-ту. – 2007. – Вип. 6, № 788. – С. 8

Подібний вплив, як при алкогольному сп'янінні, на свідомість і поведінку особи здійснюють психоактивні та наркотичні речовини. Наркотичні речовини суттєво змінюють свідомість людини, пригнічують її інстинкти. При їх впливі з'являється необґрунтована ейфорія, депресія, деперсоналізація та втрата свідомості ¹. Увагу слід приділити стану особи, викликаному вживанням лікарських препаратів. Вплив таких препаратів на поведінку особи досить обширний і є індивідуальним у кожному випадку. Одним з побічних ефектів лікарських препаратів може бути сонливість, запаморочення свідомості, повна або часткова втрата контролю та (або) усвідомлення вчинюваних дій, тощо ².

Стан втрати свідомо-вольового контролю у контексті *actio libera in causa* може бути наслідком природнього виключення свідомості. Прикладом є сон - природний фізіологічний стан, що характеризується зниженою реакцією на навколишній світ. Одним з класичних прикладів дії особи у природньому безсвідомому стані є наступні матеріали кримінального провадження:

«Приблизно об 01:00 12.11.2014 А. з дитиною зайшла у подвір'я, де залишилася до ранку, сидючи на лавці. При цьому остання, достовірно знаючи, що у випадку неконтрольованих рухів уві сні, вона може заподіяти смерть своєму малолітньому сину, поклала його спати собі на коліна, та приблизно о 03:00 годин заснула. Під час сну громадянка А, не маючи умислу на протиправне заподіяння смерті своєму малолітньому сину, проявивши злочинну недбалість, не передбачивши можливості настання суспільно-небезпечних наслідків, хоча повинна була та могла їх передбачити, корпусом свого тіла нахилилися уперед, тим самим масою свого тіла притиснула тіло дитини, внаслідок чого позбавила останнього можливості дихати, перекривши йому дихальні шляхи, і таким чином через необережність вбила малолітнього.

Згідно висновку судово-медичної експертизи смерть малолітнього настала в результаті механічної асфіксії від закриття отворів роту та носу,

¹ Игонин А.Л., Клименко Т.В., Дмитриева Т.Б., Пищикова Л.Е., Кулагина Н.Е. Психотические состояния, вызываемые злоупотреблением опиоидами, каннабианоидами, седативными и снотворными препаратами // Наркология, 2003.-N 1.-С. 22

² Там само. – С. 23

стиснення органів шиї та позамежного стиснення органів грудної клітки та живота»¹. Громадянина А. було засуджено за ч. 1 ст. 119 КК України.

До таких станів, що охоплюються *actio libera in causa*, слід віднести і стан перевтоми. Перевтома розвивається у людини внаслідок хронічної фізичної чи психологічної перенапруги. Одними з основних симптомів є запаморочення, неврозність, втрата свідомості. Наприклад, *57-річний громадянин США 25 жовтня 2017 року внаслідок перевтоми заснув під час керування автомобілем. Через це, о 02:43 автомобіль звернув з дороги та в'їхав у магазин продуктів, що призвело до значної матеріальної шкоди. На даний момент проводиться оцінка завданої шкоди магазину і пізніше прокурором штату Каліфорнія буде пред'явлено обвинувачення водію.*

Заслуговує на увагу причинно наслідковий зв'язок при *actio libera in causa*. Він є похідним від поведінки особи до моменту початку виконання нею об'єктивної сторони злочину. Наприклад, особа, з метою вчинити злочин, доводить себе до безсвідомого стану і після цього приступає до вчинення об'єктивної сторони злочину по інерції.

Особливість причинно-наслідкового зв'язку підкреслювала Т.В. Церетелі: «хоча у момент заподіяння шкоди особа перебуває у стані безпам'ятства, однак, цей стан викликаний самою дійовою особою»². Тобто, особа, яка вживає алкоголь, знає, що, у її випадку, це може призвести до втрати контролю над діями, у результаті чого вона може скоїти будь-яку протиправну дію.

Так, А.Б. Сахаров у цьому випадку вбачав «подовження суб'єктивного зв'язку», який поєднує суспільно небезпечні наслідки з фактом приведення

особою себе до стану, в якому вона втрачає свідомо-вольовий контроль над власною поведінкою та діями³.

Діяння, що охоплюється *actio libera in causa*, може бути вчинено як шляхом

¹ Вирок Центрально-Міського районного суду міста Кривого Рогу у справі № 216/9158/14-к від 24.03.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45573358>

² Церетели Т.В. Причинная связь в уголовном праве. – М.: Юрид. лит., 1963. – С. 17

³ Сахаров А.Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР. М. : Госюриздат, 1961. – С. 222
дії, так і бездіяльності. М.С. Таганцев, як приклад бездіяльності, наводив ситуацію зі стрілочником, який перед приходом поїзда напився до нестями. Внаслідок втрати свідомо-вольового контролю над власними діями працівник не переводить стрідку, через що поїзд потрапляє в аварію¹.

Прикладом вчинення злочину шляхом бездіяльності може бути і наступне: *11 вересня 2017 року о 04:10 у смт. Близнюки Харківської області 22-річна мати взяла до себе у ліжко дитину, яка народилась 10 вересня, щоб погодувати його. Однак, дівчина під час годування заснула та нахилилась вперед, через що дитина під її тілом задихнулась. По цьому факту було відкрите кримінальне провадження за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України*².

А.А. Піонтковский вказував, що: «такий стан може мати місце не тільки у результаті умисної, але і у результаті неосвіченої діяльності особи. Відповідальність в цих випадках повинна визначатися на загальних підставах як за умисне або необережне вчинення злочину»³.

Слушно вказує Л. А. Сільва на те, що принцип *actio libera in causa* враховує суто об'єктивні аспекти злочину, незалежно від його суб'єктивної сторони, тому що мета кримінальної відповідальності у даному випадку є вина за ті дії, які безпосередньо призвели до вчинення злочину⁴.

Заслуговують на увагу розробки німецької науки кримінального права, в якій виокремлено 2 основні моделі *actio libera in causa*: «типова» модель (*Tatbestandsmodell*) та модель «виключення» (*Ausnahmmodell*). «Типова» модель полягає у тому, що початком виконання об'єктивної сторони злочину є

доведення особою себе до стану, внаслідок якого особа втрачає свідомо-вольовий контроль над власними діями. Відповідальність визначається на

¹ Таганцев Н.С. Лекции по русскому уголовному праву [Текст] : часть общая. Вып. 1-2 / Н. С. Таганцев. - Санкт-Петербург : В Государственной Типографии, 1887. — С. 507

² Status Quo Под Харьковом в постели мамы задохнулся новорожденный [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sq.com.ua/rus/news/novosti/12.09.2017/pod_harkovom_v_posteli_mamy_zadohnulsya_novorozhdennyu/

³ Пионтковский А. А. Советское уголовное право / А. А. Пионтковский. — Т. 1: Общая часть. — Изд. 2-е, перераб. и доп. — М. ; Л. : Госиздат, 1928. — С. 243

⁴ Luiz Antonio E Silva A importância da teoria da actio libera in causa para o direito penal [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tezaniadvocacia.com.br/artigos/teste/>

загальних підставах як за злочин, вчинений умисно або з необережності.

Протилежною до «типової» моделі є модель «виключення». Відповідно до цієї моделі під час вчинення злочину особа не усвідомлює дій, що вчиняє. Натомість, доведення особою себе до стану, внаслідок якого вона втратила контроль над власними діями і вчинила злочин, не є злочинною. Враховуючи вказане, науковці роблять висновок, що у діях особи немає вини і тому вона не підлягає кримінальній відповідальності ¹.

Наразі, обидві моделі принципу використовуються у законодавствах зарубіжних країн. Зокрема, прикладом застосування «типової» моделі є § 45 КК Норвегії ² та п. II ст. 28 КК Бразилії ³. Модель «виключення» - у законодавстві Болгарії ⁴ та Естонії ⁵.

У своїй роботі Д. Філхо виокремлює, окрім вищенаведених, ще 2 моделі принципу *actio libera in causa*: модель «розширення» і модель «безпідставного матеріалу». Проте, ці моделі піддалися критиці у зв'язку з незручністю застосування на практиці.

При моделі «розширення» особа визнається неосудною з моменту початку доведення себе до стану, внаслідок якого вона втратила свідомо-вольовий контроль над власними діями та під час вчинення злочину. Однак, висловили критичні зауваження Л.А. Сільва, С. Бітенкорт обґрунтовуючі власні позиції тим, що особа є осудною при доведенні себе до стану, внаслідок якого особа втрачає свідомо-вольовий контроль, та може обирати варіанти подальшої поведінки ⁶.

Модель «безпідставного матеріалу» передбачає обов'язкове законодавче

¹ Roxin, Claus Observaciones sobre la «actio libera in causa» // ANUARIO DE DERECHO PENAL Y CIENCIAS PENALES/ - Año 1988 - Número 1. – P. 98

² Кримінальний кодекс Норвегії : станом на 20 травня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_1#KAPITTEL_1

³ Кримінальний кодекс Бразилії : станом на 15 липня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=332216

⁴ Кримінальний кодекс Болгарії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovnyj-kodeks-bolgarii/>

⁵ Кримінальний кодекс Естонії : станом на 01.06.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=16456>

⁶ Durval de Lemos Lins Filho, José, Crime e embriaguez: “actio libera in causa” como substrato para punição do ébrio e sua interface com o princípio da culpabilidade / José Durval de Lemos Lins Filho. – Recife : Edição do Autor, 2005 - P. 129

закріплення вичерпного переліку дій особи, які можуть призвести до втрати нею свідомо-вольового контролю над власною поведінкою. Вчинення особою таких дій буде вважатись підготовкою до вчинення злочину. Модель зазнала критики у зв'язку з неможливістю охопити усі варіанти поведінки особи, внаслідок якої вона може втратити свідомо-вольовий контроль ¹.

Щодо застосування принципу *actio libera in causa* на практиці єдиної точки зору в науці кримінального права немає. Прихильники стверджують, що закріплення *actio libera in causa* на законодавчому рівні дозволить притягати до кримінальної відповідальності особу за доведення себе до стану втрати свідомо-вольового контролю, і внаслідок якого було вчинено злочин.

Аналізуючі основні положення принципу О.Ф. Кістяківський наголошував на позитивному аспекті *actio libera in causa*, який полягає у тому, що: «з'являється можливість притягти особу до кримінальної відповідальності за злочини, які були не лише результатом безсвідомого стану, а й умисел на вчинення такого злочину залишився незмінним навіть після знаходження особи у безсвідомому стані» ².

Доцільність закріплення *actio libera in causa* підкреслює Ф. Капез, який вважає, що при *actio libera in causa* кримінальна відповідальність буде наставати і у випадках відсутності усвідомлення виконання об'єктивної сторони злочину через добровільне створення умов цього неусвідомлення ³.

Висловлює спірну позицію проти існування принципу *actio libera in causa* П. Робінсон. Власну думку автор обґрунтовував недопустимістю виключення підстав для захисту особи, які вона створила власноруч, адже саме ці умови тягнуть неусвідомлення особою факту вчинення злочину ⁴.

¹ Durval de Lemos Lins Filho, José, Crime e embriaguez: "actio libera in causa" como substrato para punição do ébrio e sua interface com o princípio da culpabilidade / José Durval de Lemos Lins Filho. – Recife : Edição do Autor, 2005 - P. 129

² Элементарный учебник общего уголовного права с подробным изложением начал русского уголовного законодательства: Часть общая / Кистяковский А.Ф., орд. проф. Ун-та св. Владимира, д-р уголов. права. - 3-е изд., печ. без перемен со 2-го. - Киев: Ф.А. Иогансон, 1891. – С. 439

³ Цит. за: Luiz Antonio E Silva A importância da teoria da actio libera in causa para o direito penal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tezaniadvocacia.com.br/artigos/teste/>

⁴ Robinson, Paul H. Imputed Criminal Liability // The Yale Law Journal 4, 1984 – P. 620

Критичну характеристику позиції П. Робінсона надає Р. Хатченсон, вказуючи, що якщо особа мала прямий умисел і добровільно довела себе до стану, в якому вона нездатна здійснювати контроль над власними діями, вона підлягає кримінальній відповідальності. І цей факт не можна розцінювати як обставину, що виключає злочинність діяння ¹.

Проте, навіть прихильники *actio libera in causa* наголошують на невідповідності загальним принципам кримінального права і наполягають на доопрацюваннях задля для максимальної ефективності.

Проаналізувавши зауваження до принципу *actio libera in causa*, М.С. Таганцев виокремив основні недоліки: 1) Визнається винною особа, яка в момент вчинення злочину була неосудною; 2) У випадках, що охоплюються *actio libera in causa*, обвинувачення особи ґрунтується на суб'єктивному ставленні та оціночному понятті. Однак, на думку автора, такі зауваження є неприпустимими. Осудність є елементом суб'єктивної сторони складу злочину, тому вона повинна існувати не під час вчинення суспільно небезпечного діяння, а в момент коли винна особа доводить себе до стану, внаслідок якого вчиняє злочин. Щодо другого зауваження, автор впевнений, що при *actio libera in causa* розрахунок на настання суспільно небезпечних наслідків є цілком передбачуваними ².

Отже, на даний момент, *actio libera in causa* охоплює як випадки сп'яніння, так і хворобливого стану, природнього стану відключення свідомості. Початок вчинення злочину переноситься на момент доведення особи себе до стану, в якому вона втрачає свідомо-вольовий контроль над власними діями.

У даному розділі також було узагальнено найбільш розповсюджені стани втрати особою свідомо-вольового контролю над власними діями та за яких можливе фактичне вчинення злочину як з умислом, так і з необережності.

Аналізуючи елементи *actio libera in causa*, слід зазначити, що даний принцип дозволяє притягнути до кримінальної відповідальності особу за

¹ Hutcheson, Francis, *Philosophiae Moralis Institutio Compendiaria (A System of Moral Philosophy)* / 1745. – Р. 128

² Таганцев Н.С. Лекции по русскому уголовному праву [Текст] : часть общая. Вып. 1-2 / Н. С. Таганцев. - Санкт-Петербург : В Государственной Типографии, 1887. – С. 509-510

доведення себе до стану та саме суспільно небезпечне діяння, яке було вчинене через цей стан.

Не є кримінально караним доведення себе до стану, внаслідок якого було втрачено свідомо-вольовий контроль. При цьому, притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочин, який не контролювався її свідомістю суперечить закріпленому у КК України визначенню злочину у зв'язку з відсутністю, зокрема, вини у діях чи бездіяльності особи.

Розглянувши вищезазначені аргументи, слід зазначити, що найбільш оптимальним є притягнення особи до кримінальної відповідальності за доведення себе до стану, внаслідок якого було втрачено свідомо-вольовий контроль та за сам злочин, який особа вчинила у такому стані.

РОЗДІЛ III. Досвід закріплення *actio libera in causa* у законодавствах зарубіжних країн

Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – Статут) є одним з найважливіших міжнародних договорів, з яким пов’язують початок становлення міжнародного кримінального права. У п. б ч. 1 ст. 31 Статуту закріплений принцип *actio libera in causa*, відповідно до якого особа не звільняється від кримінальної відповідальності: «... якщо тільки ця особа не піддалася добровільно інтоксикації при таких обставинах, при яких ця особа знала, що в результаті інтоксикації, нею може бути скоєно діяння, що являє собою злочин, який підпадає під юрисдикцію Суду, або проігнорувала небезпеку вчинення ним такого діяння»¹.

Відповідно до Статуту *actio libera in causa* має 3 елементи: біологічний (стан глибокого фізіологічного сп’яніння), психологічний (нездатність контролювати дії чи розуміти їх наслідки), інший третій негативний стан (відсутність вини за злочинне діяння).

С. Згага слушно зазначає, що до чинної редакції ст. 31 Статуту необхідно прийняти додаток, який буде містити вичерпний перелік критеріїв встановлення здатності особи на вчинення діяння у стані фізіологічного сп’яніння. У цьому випадку визначення стану особи повинно базуватись на таких критеріях, як: інтенсивність психологічного стану особи та випадки, у яких здатність злочинця осягати і контролювати його дії зменшується, проте не виключена².

Слід зауважити, що даний додаток дозволив би полегшити застосування *actio libera in causa* на практиці. При його розробці необхідно залучити медичних спеціалістів та описати найбільш загальні критерії та випадки станів, які охоплюються *actio libera in causa*. Проте, не можна наголошувати на «вичерпності» переліку, адже кожна особа має індивідуальну реакцію як на

¹ Rome Statute Of The International Criminal Court [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf

² Zgaga Sabina, Intoxication and Criminal liability in International Criminal law // Law in modern world – 2014. - №2. - P. 159

Принцип *actio libera in causa* законодавчо закріплений та застосовується у деяких країнах. Наприклад, у § 45 КК Норвегії зазначено, що: «Несвідомий стан в результаті сп'яніння з власної вини (викликане алкоголем або іншими засобами) не виключає покарання» ¹.

Частиною 1 ст. 21 КК Іспанії встановлено, що неосудною є особа, яка вчинила злочин у стані постійний або тимчасовий психічного відхилення. Проте, у цій самій статті закріплено виняток: «Тимчасовий психічний розлад не є підставою звільнення від покарання, якщо воно було спровоковано самим суб'єктом з наміром вчинити злочин або у випадках, коли воно передбачала або повинна була передбачити можливість його здійснення» ².

Не виключається кримінальна відповідальність у випадках вчинення злочину особою у стані добровільного чи необережного сп'яніння алкоголем, його аналогами або іншими речовинами у п. II ст. 28 КК Бразилії ⁴.

Проте, у деяких кримінальних кодексах можна простежити закріплення законодавцем конкретного виду покарання фіксованого розміру.

Частиною 1 § 323a КК ФРН встановлено: «Хто умисно або через необережність призводить себе у стан сп'яніння алкогольними напоями або іншими одурманюючими засобами, карається позбавленням волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом, якщо він у цьому стані вчинить протиправне діяння». Чудово ілюструє застосування *actio libera in causa* у ФРН є обставини наступної справи:

Громадянин ФРН 24 жовтня 1995 року був засуджений районним судом м. Оснабрюка на 4 роки позбавлення волі за: позбавлення життя з необережності (§222 КК ФРН), порушення правил безпеки дорожнього руху (§315с КК ФРН), §323а КК ФРН та §20 КК ФРН.

¹ Кримінальний кодекс Норвегії : станом на 20 травня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_1#KAPITTEL_1

² Código Penal de España [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>

³ Кримінальний кодекс Бразилії : станом на 15 липня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=332216

⁴ Кримінальний кодекс ФРН : станом на 11 квітня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

Засуджений неодноразово керував фургоном у нетверезому стані, за що його раніше було позбавлено ліцензії на керування транспортом. Купивши у Данії алкогольні напої після 18:00 та випивши їх, водій сів за кермо і спрямував у бік німецького кордону трасою А1 близько 21:30. Особа рухалась зі швидкістю 70 км/год, у результаті чого збила предмети, що обмежують проїзд (дорожні конуси), які перекривали праву смугу дороги. Заснувши за кермом через алкогольне сп'яніння, при подальшому русі водій збив двох прикордонників, які отримали смертельні травми та померли на місці події. У крові водія було виявлено концентрацію алкоголю у розмірі 1,95 ‰. Особа була засуджена на 4 роки позбавлення волі та позбавлення ліцензії на керування транспортним засобом строком на 5 років. Справу було переглянуто Верховним федеральним судом ФРН (рішення BGH 4 № 217/96 від 22 серпня 1996 року). Вирок суду першої інстанції залишено без змін.

§ 287 КК Австрії також закріплює фіксований розмір покарання за злочини, що вчинені у стані добровільного сп'яніння: «Хто за допомогою

вживання алкогольних напоїв або шляхом використання інших одурманюючих засобів доводить себе до стану повного сп'яніння, що виключає осудність, нехай і з необережності, той карається позбавленням волі на строк до трьох років або грошовим штрафом в розмірі до 360 денних ставок, якщо в такому стані він вчиняє злочинне діяння, котре вважалося б злочином або проступком, якщо б ця особа не знаходилася у такому стані»¹.

Аналогічно *actio libera in causa* закріплений у § 138 КК Данії, яким встановлено покарання у вигляді: штрафу, або тримання під вартою (у випадках, якщо у такому стані особа становить небезпеку для оточення), або, при обтяжуючих обставинах чи при рецидиві, покарання може бути збільшено до тюремного ув'язнення строком на шість місяців².

Як вже зазначалось, у чинному КК України норми, що закріплює *actio libera in causa*

¹ Кримінальний кодекс Австрії : станом на 1 травня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://policehumanrightsresources.org/wp-content/uploads/2016/08/Criminal-Code-Austria-1998.pdf>

² Кримінальний кодекс Данії : станом на 10 січня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: crimpravo.ru/codecs/dan/2.doc

libera in causa немає. На даний момент є ст. 21 КК України: «Особа, яка вчинила злочин у стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин, підлягає кримінальній відповідальності»².

Даною статтею охоплюються 3 види фізіологічного сп'яніння: алкогольне, наркотичне або сп'яніння, що викликано іншими одурманюючими речовинами. Під станом фізіологічного сп'яніння, що охоплюється ст. 21 КК України, слід розуміти такий психічний стан особи у момент вчинення злочину, який викликаний вживанням алкогольним напоїв, наркотичних речовин або інших одурманюючих речовин, який характеризується послабленням інтелектуальної і вольової сфери психічної діяльності людини і не виключає осудності³.

Порівнюючи положення ст. 21 КК України та основні засади *actio libera in causa* слід зауважити, що:

1. *Actio libera in causa* охоплює більш широкий перелік станів, внаслідок яких особа втрачає свідомо-вольовий контроль: не лише стани інтоксикації (внаслідок дії алкоголю, наркотичних речовин, лікарських препаратів тощо), а й стан природнього виключення свідомості (сон), хворобливий стан (перевтома) та інші.

Натомість, ст. 21 КК України встановлює вичерпний перелік таких станів: стан фізіологічного сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних речовин та інших одурманюючих речовин;

2. Існує відмінність в обсязі участі свідомості безпосередньо під час вчинення злочину. При ст. 21 КК України особа під час вчинення злочину зберігає певний контакт з оточуючою середою та контроль над власними діями та поведінкою. Проте, при *actio libera in causa* під час вчинення злочину особа не контролює у повній мірі власні дії та поведінку внаслідок дій, які передують вчиненню злочину та спровокували його вчинення.

¹ Кримінальний Кодекс України : станом на 04 серпня 2017 року. – Х. : Право, 2017. – 272 с.

² Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : У 2 т. – Т. 1 / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренко, Є. В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури. – 2009. – С. 66-67

3. Виходячи з вищенаведеного та спираючись на положення ст. 21 КК України, кримінальна відповідальність настає за сам злочин, що вчинила особа. При *actio libera in causa*, аналізуючи досвід зарубіжних країн, кримінальна відповідальність настає за доведення особою себе до стану, внаслідок якого вона втратила свідомо-вольовий контроль над власними діями та у результаті якого було вчинено злочин та за сам злочин.

Узагальнивши міжнародний досвід доцільно зазначити, що у кримінальних кодексах зарубіжних країн відповідальність за злочини, що охоплюються *actio libera in causa*, закріплена зі встановленням конкретного виду та розміру покарання або без такого.

Найбільш оптимальним є закріплення без зазначення конкретного виду та розміру покарання, що дозволяє при призначенні покарання враховувати суспільну небезпечність діяння та наслідків.

Аналізуючи приклади, можна простежити, що при кваліфікації дій особи, що вчинила злочин, окрім норми, яка закріплює *actio libera in causa* зазначається і стаття, яка передбачає кримінальну відповідальність за злочин, який особою було вчинено у стані, в якому вона не контролювала в повній мірі власні дії. Відповідно, можна зробити висновок, що при кваліфікації у більшості зарубіжних країнах має місце ідеальна або реальна сукупність.

РОЗДІЛ IV. Проблема кваліфікації діянь за *actio libera in causa*

Як зазначалось у попередніх розділах, питання впровадження у законодавство та застосування на практиці *actio libera in causa* завжди було актуальним і дискусійним у теорії кримінального права. Науковцями було розроблено декілька шляхів вирішення проблеми.

Основною проблемою, що виникає при кваліфікації злочинів за *actio libera in causa*, є невідповідність принципу суб'єктивного ставлення у вину. Проте, науковці вбачають вирішення цієї невідповідності у притягненні особи до кримінальної відповідальності не лише за злочин, а й за саме доведення особою себе до стану, внаслідок якого особа втрачає здатність увсвідомлювати в повній мірі вчинюване нею діяння.

Сумнівну за аргументацією пропозицію висуває П. Робінсон. На його думку, особа, що вчиняє діяння, які охоплюються *actio libera in causa*, повинна визнаватись неосудною¹.

Передбачувано, така пропозиція викликала критику серед науковців у теорії кримінального права. П.С. Дагель вважає некоректним визнання осіб неосудними у таких випадках. У стані, в якому особа вчиняє діяння, що охоплюється *actio libera in causa*, немає медичного критерію. Стан глибокого фізіологічного сп'яніння суттєво відрізняється від порушень психічної діяльності, психічних захворювань, що підпадають під медичний критерій неосудності². За підтримку цієї позиції виступає О.В. Зайцев, який наголошує, що при неосудності особистість особи не приймає участі у вчинюваних нею діяннях³.

Серед науковців дискусію викликало те, як саме повинен розцінюватись стан, при якому особа втратила свідомо-вольовий контроль, при призначенні

¹ Robinson, Paul H. Imputed Criminal Liability / The Yale Law Journal. - №4. 1968 – P. 520

² Дагель П.С. Проблема бессознательного и некоторые вопросы вины в уголовном праве // Учен. зап. Дальневост. ун-та, 1968. – Т. 14. – С. 80

³ Зайцев А.В. Некоторые вопросы ответственности за преступления, совершенные в бессознательном состоянии / Проблемы законности. Вип. 44. - Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / відп. ред.: В. Я. Тацій, юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого Нац., 2000. - С. 163

покарання. Деякі вчені наголошують на тому, що такий стан має бути оцінений як обставина, що пом'якшує або обтяжує покарання.

Як обставину, що пом'якшує покарання, пропонують враховувати Н. Капінус і В. Додонов. На їх думку, особа не може в повній мірі усвідомлювати суспільну небезпечність вчинюваних нею дій і тому цей факт має бути врахований судом як обставина, що пом'якшує покарання ¹.

Ця пропозиція є досить спірною, адже науковцями не враховано, що сам процес вчинення злочину за *actio libera in causa* має складну конструкцію. Якщо розглядати умисне вчинення злочину, то особа доводить себе до стану, за якого втрачає свідомо-вольовий контроль, з метою вчинити злочин. У подальшому, особа розраховує, що цей стан буде розцінено як обставина, що пом'якшує покарання. Це підвищує рівень суспільної небезпечності діяння і робить недоречним визнання такого стану як обставини, що пом'якшує покарання.

Протилежну думку висував С. Бітенкорт. На його думку, глибоке фізіологічне сп'яніння у злочинах, що охоплюються принципом *actio libera in causa*, повинне бути враховано як обставина, що обтяжує покарання: «суб'єкт злочину намагається станом несвідомості, який він сам викликав для вчинення злочину, обґрунтувати свою невинуватість у майбутньому» ².

Науковцями було вироблено пропозиції щодо закріплення *actio libera in causa* у законодавстві, які будуть відповідати принципу винної відповідальності. Наприклад, Н.С. Лейкіна вважала за необхідне включити до КК окрему статтю, яка б передбачала кримінальну відповідальність за доведення особи себе до стану безсвідомості, у якому особа, яка вчиняє злочин, не усвідомлювала дій у повному обсязі і не могла керувати власними вчинками. Як можна простежити, у цьому випадку особа притягається до кримінальної відповідальності за приведення себе у стан втрати свідомо-вольового контролю, у результаті якого було здійснено суспільно небезпечне посягання ³.

¹ Капінус Н., Додонов В.. Влияние состояния опьянения на вину и ответственность в современном уголовном праве (сравнительно-правовой анализ) // Уголовное право. 2004. - №2. - С.33-34

² BITENCOURT, Cezar Roberto. Código Penal Comentado, 4 ed. São Paulo, Saraiva, 2007, p. 113 -118

³ Лейкина Н.С. К вопросу об обосновании ответственности за преступления, совершенные в состоянии опьянения / Н.С. Лейкина // Вестник Ленинградского университета. - 1958. - № 11. - С. 112-123.

У свою чергу О.В. Зайцев пропонував закріпити *actio libera in causa* у національному законодавстві шляхом внесення змін в КК України і доповнення його статтею наступного змісту: «Особа, яка вчинила злочин у стані, коли вона не усвідомлювала своїх дій або не могла керувати ними, підлягає кримінальній відповідальності, якщо цей стан було створено умисно або з необережності самою цією особою» ¹. Таким чином, особа буде притягнена до кримінальної відповідальності з урахуванням вини, яка переноситься на стадію доведення особи себе до стану втрати свідомо-вольового контролю над власними діями або коли вона свідомо допустила його виникнення.

Обґрунтовуючи необхідність закріплення *actio libera in causa*, В.М. Бурдін виокремлює критерії криміналізації за факт доведення особи себе до зазначеного стану, у результаті якого було вчинено злочин: 1) суспільна небезпека полягає як у діяннях, які вона вчинила для приведення себе у безсвідомий стан, так і у самій особі; 2) збільшення випадків вчинення злочинів у стані інтоксикації; 3) наразі до осіб, що вчинили злочини, які охоплюються доктриною *actio libera in causa*, не притягуються до кримінальної відповідальності у зв'язку з неможливістю встановлення вини у таких випадках; 4) загроза застосування покарання за факт приведення себе у безсвідомий стан буде мати стимулюючий характер для контролю над власними діями у стані сп'яніння ².

Слід погодитись з аргументами науковців, які пропонують закріпити кримінальну відповідальність за доведення особою себе до стану втрати контролю над власними діями та поведінкою та за злочин, який було вчинено.

Розглядаючи варіант притягнення особи до кримінальної відповідальності лише за сам злочин, що вона вчинила у такому стані, то можна зробити висновок, що у таких випадках відсутня головна ознака – винність.

За *actio libera in causa* процес вчинення злочину не охоплюється

¹ Зайцев А.В. Некоторые вопросы ответственности за преступления, совершенные в бессознательном состоянии / Проблемы законности. Вип. 44. - Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / відп. ред.: В. Я. Тацій, юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого Нац., 2000. - С. 162-166

² Бурдін, В. М. Псевдонеосудність - злочин *sui generis* / В. М. Бурдін // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. - Львів, 2009. - Вип. 3. - С. 191-202.

свідомістю особи через стан, внаслідок якого особа не контролює в повній мірі власну дію та поведінку. Тобто, особа під час вчинення злочину вже не може розуміти ані усієї сукупності об'єктивних ознак вчинюваного нею діяння, ані виражати будь-яке негативне ставлення до посягання на суспільні відносини, що охороняються КК України.

Як свідчить вивчення даного матеріалу, якщо розглядати притягнення особи до кримінальної відповідальності саме за доведення себе до стану, внаслідок якого вона втратила контроль над власними діями і через що було вчинено злочин та за сам злочин, то, варто зазначити, що у цьому випадку, не відбувається порушення принципу винної відповідальності.

За цих умов у діях особи присутня і така ознака злочину, як винність. Під час доведення особою себе до стану втрати контролю над власними діями, особа: передбачає або повинна була передбачити, що такі дії можуть підвищити ризик вчинення нею суспільно небезпечного діяння; особа здатна обирати подальший варіант власної поведінки і попередити вчинення нею злочину. Якщо розглядати це на прикладі алкогольного сп'яніння, особа може у будь-який момент зупинитись вживати алкоголь. Також, така конструкція охоплює як умисне, так і необережне вчинення злочину.

Як можна простежити з міжнародної практики закріплення у законодавствах зарубіжних країн та застосування *actio libera in causa*, слід звернути увагу, що такий досвід є успішним (норма активно застосовується у ФРН та Бразилії). Саме тому слід підтримати перспективу закріплення *actio libera in causa* у національному законодавстві.

Для обґрунтування необхідності закріплення принципу *actio libera in causa* у національному законодавстві необхідно екстраполювати наведений у роботі приклад притягнення особи до кримінальної відповідальності у ФРН на Україну.

Відповідно до наведеного прикладу у Розділі III, у ФРН особу було засуджено за: доведення себе до стану глибокого фізіологічного сп'яніння, внаслідок якого було вчинено злочин (§323а КК ФРН), порушення правил безпеки доржнього руху (§315с КК ФРН) та позбавлення життя з необережності (§222 КК ФРН). §323а КК ФРН охоплюється безсвідомий стан, у якому особа вчиняє злочин.

Натомість, якщо розглядати таку ж ситуацію із застосуванням норм КК України, то слід зазначити, що водія автомобілю слід визнати винним безпосередньо за керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння (ст. 130 КУпАП). Проте, виникають проблеми з притягненням особи до кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху, які спричинили загибель двох осіб (ч. 3 ст. 286 КК України).

Саме по собі порушення правил безпеки дорожнього руху (у даному випадку ч. 1 п. 2.9 ПДР) не є кримінально караним. Так як склад злочину є матеріальним, тут є обов'язковими настання суспільно небезпечних наслідків, відповідно до зазначеної частини, гибелі декількох осіб. Однак, необхідно звернути увагу на те, що водій збиває двох прикородонників у стані, коли він вже втратив свідомість через глибоке фізіологічне сп'яніння, тому не міг контролювати власні дії. Відсутність у діях вини робить неможливим інкримінування особі цього злочину.

Отже, у ФРН завдяки наявності у КК норми, що закріплює принцип *actio libera in causa*, особу притягають до кримінальної відповідальності за доведення себе до стану, внаслідок якого було вчинено злочин та за самі злочини. Чинним КК України такої можливості не передбачено, саме тому доцільним є закріплення досліджуваного принципу у національному законодавстві, що дозволить у повній мірі охопити подібні випадки вчинення злочинів.

ВИСНОВКИ

У науковій роботі розглянуто питання, яке є актуальним у сучасній теорії та практиці кримінального права – принцип *actio libera in causa*. Враховуючи викладене, можна зробити наступні висновки:

1. *Actio libera in causa* охоплює випадки вчинення злочинів особами у стані, коли вони не здатні здійснювати контроль над власними діями (бездіяльністю). У сучасній теорії кримінального права використовується лише широке тлумачення принципу. Із запропонованих вченими моделей *actio libera in causa* на практиці застосовуються лише: «типова» модель та модель «виключення», що полягають у визнанні принципу *actio libera in causa* та закріпленні у законодавстві.

2. Початком виконання об'єктивної сторони злочину при *actio libera in causa* є доведення особою себе до стану, в якому особа втрачає свідомо-вольовий контроль над власними діями (бездіяльністю) та поведінкою.

3. Одним з обов'язкових елементів *actio libera in causa* є стан, в якому особа втрачає свідомо-вольовий контроль. Відповідно, для застосування *actio libera in causa* на практиці необхідно розробити чіткі критерії встановлення здатності особи на вчинення діяння у стані глибокого фізіологічного сп'яніння, перевтоми, сну із залученням спеціалістів у сфері медицини, фармакології, наркології, психіатрії та юриспруденції.

4. Вчинення особою злочину у стані глибокого фізіологічного сп'яніння, перевтоми, сну свідчить як про підвищену суспільну небезпеку самого такого діяння, так і про підвищену суспільну небезпеку самої особи, що вчиняє злочин, для оточуючих через неконтрольовану поведінку та можливість вчинення нею непередбачуваних дій (бездіяльності).

5. Наразі, у національному законодавстві *actio libera in causa* не закріплений. Вважаємо за потрібно підтримати пропозиції вчених щодо необхідності криміналізації такого діяння, як умисне чи необережне доведення

особою себе до стану втрати свідомо-вольового контролю над власними діями, у результаті чого було вчинено злочин.

6. Проаналізувавши міжнародний досвід закріплення *actio libera in causa* слід зазначити, що закріплення у чинному КК України спеціальної норми дозволить притягати до кримінальної відповідальності осіб за доведення себе до стану, під час якого вона не усвідомлювала та не могла керувати власними діями (бездіяльністю), у результаті чого було вчинено злочин. Це дозволить уникнути конфлікту з принципом винної відповідальності, так як особа притягається безпосередньо за те діяння, яке вона усвідомлювала, контролювала та могла запобігти його вчиненню.

7. Вважаємо, що подібне вирішення проблеми матиме також превентивний характер. Особа замислиться про доцільність вживання речовин, які можуть призвести до втрати свідомо-вольового контролю над поведінкою або змусить посилити її контроль над власними діями та поведінкою на початковій стадії інтоксикації. У результаті цього може знизитися рівень вчинення злочинів у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bitencourt Cezar Roberto. Código Penal Comentado // 4 ed. São Paulo, Saraiva, 2007 - P. 113 – 118
2. Código Penal de España [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>
3. Dimock Susan. Actio Libera in Causa // Criminal Law and Philosophy, Volume 7, Number 3, October 2013 – P. 549-569
4. Durval de Lemos Lins Filho, José, Crime e embriaguez: “actio libera in causa” como substrato para punição do ébrio e sua interface com o princípio da culpabilidade / José Durval de Lemos Lins Filho. – Recife : Edição do Autor, 2005 – s. 156
5. Hutcheson, Francis, Philosophiae Moralis Institutio Compendiaria (A System of Moral Philosophy) / 1745. – s. 321
6. Luiz Antonio E Silva. A importância da teoria da actio libera in causa para o direito penal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tezaniadvocacia.com.br/artigos/teste/>
7. Robinson, Paul H. Imputed Criminal Liability // The Yale Law Journal 4, 1984 – p. 609.
8. Rome Statute Of The International Criminal Court [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf
9. Roxin, Claus Observaciones sobre la «actio libera in causa» // ANUARIO DE DERECHO PENAL Y CIENCIAS PENALES/ - Año 1988 - Número 1. - pp. 21-38
10. Status Quo Под Харьковом в постели мамы задохнулся новорожденный [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sq.com.ua/rus/news/novosti/12.09.2017/pod_harkovom_v_posteli_li_mamy_zadohnulsya_novorozhdennyu/

11. Zgaga Sabina, Intoxication and Criminal liability in International Criminal law // Law in modern world – 2014. - №2. - pp. 149 – 161
12. Бейсенов Б.С. Алкоголизм: уголовно-правовые и криминологические проблемы. – М.: Юрид. лит., 1981. – 200 с.
13. Бурдін, В. М. Псевдонеосудність - злочин sui generis / В. М. Бурдін // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. - Львів, 2009. - Вип. 3. - С. 191-202.
14. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Т. 17 : Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – 2017. – 1064 с.
15. Вирок Центрально-Міського районного суду міста Кривого Рогу у справі № 216/9158/14-к від 24.03.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45573358>
16. Габиани А. А. Уголовная ответственность за преступления, совершенные в состоянии опьянения / А. А. Габиани. – Тбилиси : Менцииреба, 1967. – 160 с.
17. Горелик И.И. Значение состояния опьянения при совершении общественно опасного действия // Вопр. уголовного права и процесса. – Минск: Изд-во БГУ, 1958. – С. 23-27.
18. Грутнов И.О. Реализация принципа субъективного вменения в уголовном законодательстве и вопрос об ответственности за преступления, совершенные лицом в состоянии опьянения // Механизм правового регулирования общественных отношений: теория и практика : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Гродно, 4–5 апреля 2008 г.) / ГрГУ им. Я. Купалы ; редкол. : Р.Н.Ключко (отв. ред.) [и др.]. – Гродно : ГрГУ, 2008. – С. 181 – 187
19. Дагель П.С. Проблема бессознательного и некоторые вопросы вины в уголовном праве // Учен. зап. Дальневост. ун-та, 1968. – Т. 14. – С. 69-83.

20. Дереча Л. М. Алкоголь та його дія на організм: огляд літератури / Л. М. Дереча // Вісн. Харків. ун-ту. – 2007. – Вип. 6, № 788. – С. 7–16
21. Зайцев А.В. Некоторые вопросы ответственности за преступления, совершенные в бессознательном состоянии / Проблемы законності. Вип. 44. - Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / відп. ред.: В. Я. Тацій, юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого Нац., 2000. - С. 162-166
22. Игонин А.Л., Клименко Т.В., Дмитриева Т.Б., Пищикова Л.Е., Кулагина Н.Е. Психотические состояния, вызываемые злоупотреблением опиоидами, каннабианоидами, седативными и снотворными препаратами // Наркология, 2003.-N 1.-С.22-25
23. Капинус Н., Додонов В.. Влияние состояния опьянения на вину и ответственность в современном уголовном праве (сравнительно-правовой анализ) // Уголовное право. 2004. - №2. - С.32-34
24. Кримінальний кодекс Австрії : станом на 1 травня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://policehumanrightsresources.org/wp-content/uploads/2016/08/Criminal-Code-Austria-1998.pdf>
25. Кримінальний кодекс Бразилії : станом на 15 липня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=332216
26. Кримінальний кодекс Данії : станом на 10 січня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: crimpravo.ru/codecs/dan/2.doc
27. Кримінальний кодекс Норвегії : станом на 20 травня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_1#KAPITTEL_1
28. Кримінальний Кодекс України : станом на 04 серпня 2017 року. – Х. : Право, 2017. – 272 с.
29. Кримінальний кодекс УРСР від 8 червня 1927 року. – К. : Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1950 р. – 172 с.

30. Кримінальний кодекс ФРН : станом на 11 квітня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>
31. Кримінальний кодекс штату Нью-Йорк США : станом на 1996 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://avalon-law.ru/?p=406>
32. Кримінальний кодекс штату Техас США : станом на 1 липня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kniga.com/books/preview_txt.asp?sku=ebooks351616
33. Лейкина Н.С. К вопросу об обосновании ответственности за преступления, совершенные в состоянии опьянения / Н.С. Лейкина // Вестник Ленинградского университета. - 1958. - № 11. - С. 112-123.
34. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : У 2 т. – Т. 1 / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренко, Є. В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури. – 2009. - 964 с.
35. Пионтковский А. А. Советское уголовное право / А. А. Пионтковский. — Т. 1: Общая часть. — Изд. 2-е, перераб. и доп. — М. ; Л. : Госиздат, 1928. — 316 с.
36. Сахаров А.Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР. М. : Госюриздат, 1961. 279 с.
37. Сидоренко Э. Некоторые проблемы уголовно-правовой оценки состояния опьянения виновного в теории и правоприменительной деятельности / Э. Сидоренко // Уголовное право. – 2005. – № 1. – С. 67-71.
38. Таганцев Н.С. Лекции по русскому уголовному праву [Текст] : часть общая. Вып. 1-2 / Н. С. Таганцев. - Санкт-Петербург : В Государственной Типографии, 1887. - 974 с.
39. Церетели Т.В. Причинная связь в уголовном праве. – М.: Юрид. лит., 1963. – 379 с.
40. Элементарный учебник общего уголовного права с подробным изложением начал русского уголовного законодательства: Часть общая /

Кистяковский А.Ф., орд. проф. Ун-та св. Владимира, д-р уголов. права. - 3-е изд., печ. без перемен со 2-го. - Киев: Ф.А. Иогансон, 1891. - 892 с.